

משלי פרק כב פסוק יג:
אָמַר עֶצֶל אַרְי בַּחוּץ בְּתוֹךְ רְחֹבוֹת אֲרֻצָּח:

ביאור הגר"א - משלי פרק כב פסוק יג

אמר עצל וגו' חוץ הוא מקום הרחוק מעיר ואמר ששם רובץ הארי ורחובות הוא מקום קרוב לעיר וכמ"ש למעלה ושם לא ימצא הארי אמר ששם ירצח ע"י לסטים. והעניין כי העצל ישים דברו שא"א לו לעסוק בתורת ה' כמ"ש ותעל צחנתו כי הגדיל לעשות שמניח את הע"ה ומתגרה בת"ח, וכמ"ש עמלק יושב בארץ הנגב והכנעני עד הים ועד הירדן וא"א לעמוד נגדו והוא שיש בתורה ד' דברים והם הנאמרים למעלה: חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה בראש הומיות תקרא בעיר אמריה תאמר, והם נגד פרד"ס כמ"ש שם לעיל ואמר שבחוץ וברחובות שם חונה היצה"ר ומתגרה כמ"ש פעם בחוץ ופעם ברחובות ואצל כל פינה תארב, ואמר אלו הב' ולא יותר כי אלו הד' הם נגד ד' דרגין שבאדם נר"נ חיה ונגדן הם ב' קליפות נפש הבהמיות ורוח הבהמי, אבל למעלה אינו נוגע כלל הרע ולא יוכל לעלות ולכן לא אמר אלא ב' אלו. ומ"ש אצל חוץ ארי ואצל רחובות ירצח מפני שהיצה"ר מתגרה מאוד בת"ח הלומדים תורת ה', ובתורה יש ב' חלקים: חוץ והוא פשט, ודרוש הנקרא רחובות כמ"ש למעלה. והתורה היא מצלת האדם מחי' רעה ולסטים כמ"ש למעלה שהתורה נקראת אור היא מצלת מב' הנ"ל שהם נגד נפש הבהמיות ורוח הבהמי. וא"כ החוץ והוא הפשט מצילו מחי' רעה, ורחובות מצילו מן ליסטים. וכאשר יתגדלו הת"ח בתורה אז יבטלו מכל לכך יתגרו בהם מאוד לבל יבואו כלל לתורה וז"ש ארי בחוץ וברחובות ירצח שהוא חי' רעה ולסטים שהן נגד נפש רוח המתגרין מאוד בת"ח ולא יוכלו לעמוד בפניהם:

מס' סוכה דף נב עמוד א

תנו רבנן ואת הצפוני ארחיק מעליכם זה יצר הרע שצפון ועומד בלבו של אדם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה למקום שאין בני אדם מצויין להתגרות בהן את פניו אל הים הקדמוני שנתן עיניו במקדש ראשון והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו וסופו אל הים האחרון שנתן עיניו במקדש שני והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו ועלה באשו ותעל צחנתו שמניח אומות העולם ומתגרה בשונאיהם של ישראל כי הגדיל לעשות. אמר אביי ובתלמידי חכמים יותר מכולם כי הא דאביי שמעיה לההוא גברא דקאמר לההיא אתתא נקדים וניזיל באורחא, אמר איזיל אפרשינהו מאיסורא. אזל בתרייהו תלתא פרסי באגמא. כי הוו פרשי מהדדי שמעינהו דקא אמרי אורחין רחיקא וצוותין בסימא. אמר

אביי אי מאן דסני לי הוה לא הוה מצי לאוקומיה נפשיה. אזל תלא נפשיה בעיבורא דרשא ומצטער. אתא ההוא סבא תנא ליה "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו."

רש"י מסכת סוכה דף נב עמוד א

הצפוני כדמפרש צפון בלבו של אדם פניו אל הים הקדמוני המקדש הראשון שהוא כים שהיו הכל נקבצים שם כים שכל הנחלים הולכים אליו ועלה באשו וצחנתו ומפני שהעלה באשה וסרחון שהניח האומות ונתגרה בישראל נקדים וניזיל באורחא נשכים בהשכמה קודם היום השכמה קרי קדמותא בגמרא כי הווי פרשי מהדדי שהיו משתי עיירות והגיעו לפרשת דרכים פירש זה לכאן וזו לכאן אורחא רחיקא דרך רחוקה היא בין שתי מקומותינו ואי אפשרנו עוד לילך יחד וצוותין בסימא אילו היינו יכולים לילך בדרך אחד היה נעים צוות שלנו אי מאן דסני לי אם היה שונאי מתייחד עם האשה לא הוה מצי אוקומי אנפשיה מלחטוא ועל עצמו היה אומר תלא נפשיה נשען על בריח הדלת כאדם שמחשב ומצטער

מס' עבודה זרה דף יז עמוד א

ר' חנינא ור' יונתן הווי קאזלי באורחא מטו להנהו תרי שבילי חד פצי אפיתחא דעבודת כוכבים וחד פצי אפיתחא דבי זונות. אמר ליה חד לחבריה ניזיל אפיתחא דעבודת כוכבים [דף יז עמוד ב] דנכיס יצריה, א"ל אידך ניזיל אפיתחא דבי זונות ונכפייה ליצרין ונקבל אגרא. כי מטו התם חזינהו [לזונות] איתכנעו מקמייהו. א"ל מנא לך הא. א"ל [משלי ב, יא] מזימה תשמור עלך תבונה תנצרכה. א"ל רבנן לרבא מאי מזימה אילימא תורה דכתיב בה זימה ומתרגמינן עצת חטאין וכתוב [ישעיהו כח] הפליא עצה הגדיל תושיה אי הכי זימה מבעי ליה ה"ק מדבר זימה תשמור עליך תורה תנצרכה.

רש"י שם

דנכיס יצריה נשחט יצרא אנשי כנסת הגדולה בקשו רחמים ונמסר בידם והרגוהו כדאמרי' בד' מיתות בסנהדרין (דף סד) כלומר ניזיל בההוא שבילא ולא ניזיל אפיתחא דבי זונות שלא ישלוט בנו יצר הרע איכנעו זונות מקמייהו נכנסו מפניהם לקובתן מנא לך הא דסמכת אנפשך למיתי הכא ולא מיסתפית מיצר הרע זימה ומתרגמי' עצת חטאין עצת הוא תרגום של זימה היא וחטאין הוא תוספת התרגום מפרש שעצה זו רעה היא של חטא אלמא דזימה היינו לשון עצה ותורה נקראת עצה דכתיב (ישעיהו כח) הפליא עצה הגדיל תושיה ומשמע תורה תשמור עליך מזימה מן הזנות

תשמור עליך תורה דסיפיה דקרא תבונה תנצרכה מזימה תשמור עליך מכל דבר רע
והרהור חטא ואנו הולכין הלוך ודבר בדברי תורה.

רמב"ם איסורי ביאה כב, כא

וכן ינהוג להתרחק מן השחוק ומן השכרות ומדברי עגבים שאלו גורמין גדולים והם
מעלות של עריות, ולא ישב בלא אשה שמנהג זה גורם לטהרה יתירה, גדולה מכל זאת
אמרו יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה שאין מחשבת עריות
מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה, ובחכמה הוא אומר אילת אהבים ויעלת חן דדיה
ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד.

מהרש"א חידושי אגדות שם

א"ל מזמה תשמור וגו' ה"ק מדבר זמה תשמור עליך כו'. אין זה סותר מ"ש פ' החליל
דאביי הוה מצטער ואמר על עצמו אי מאן דסני לי הוה לא הוה מצי לאוקמי נפשיה עד
דתני ליה ההוא סבא כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו, דהכא איירי בשעה שעוסק
בתורה כפרש"י מזמה תשמור עליך מכל דבר רע והרהור חטא ואנו הולכין הלוך ודבר
בדברי תורה. ועוד דהתם יחיד הוה וק"ל:

משנה ברורה סימן א, אות יב

וצריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום אם מעט ואם הרבה כי הגדול
מחבירו יצרו גדול הימנו. ותבלין היצה"ר הוא תוכחת מאמרי חז"ל:

פסחים דף מ עמוד א

תנו רבנן אין לותתין שעורין בפסח ואם לתת: נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות. רבי
יוסי אומר שורן בחומץ וחומץ צומתן.

... ורבא אמר אסור ללתות. אלא הא דתניא אין לותתין שעורין בפסח שעורין הוא דלא
הא חיטי שרי. לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא חיטין כיון דאית ביה ציריא עיילי בהו מיא
אבל שערי דשיעי אימא שפיר דמי – קא משמע לן.

הדר אמר רבא מותר ללתות דתניא יוצאין בפת נקיה והדראה ואי אפשר נקיה בלא
לתייתה. איתיביה רב פפא לרבא הקמחין והסלתות של נכרים של כפרים טהורים ושל
כרכין טמאין. דכפרים מאי טעמא לאו משום דלא לתתי וקא קרי ליה סולת תרגומא
אקמחא בתר דנפיק אמר מאי טעמא לא אימא ליה מהא דאמר רבי זירא אמר רב ירמיה
אמר שמואל חיטין של מנחות אין לותתין אותם וקא קרי להו סולת.

הדר אמר רבא מצוה ללתות שנאמר [שמות יב] ושמרתם את המצות אי לא דבעי לתייתה
שימור למאי, אי שימור דלישה שימור דלישה לאו שימור הוא, דאמר רב הונא בצקות
של נכרים אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה באחרונה אין

בראשונה לא. מאי טעמא משום דלא עבד בהו שימור. ולעביד ליה שימור מאפיה ואילך. אלא לאו שמע מינה שימור מעיקרא בעינן. וממאי דילמא שאני התם דבעידנא דנחית לשימור לא עבד לה שימור אבל היכא דבעידנא דנחית לשימור עביד לה שימור הכי נמי דשימור דלישה הוי שימור ואפילו הכי לא הדר ביה רבא דאמר להו להנהו דמהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשום מצוה אלמא קסבר שימור מעיקרא מתחלתו ועד סופו בעינן.

חיי אדם כלל קמג (הלכות יום כיפור) שלהי סעיף א

...ועיקר גדול שבימים אלו ילך כל אדם לבית הכנסת ובית המדרש לשמוע דברי תוכחות ומוסר שדורשים שם, כמו שאמרו חז"ל [אבות ו' ו'] אוהב את התוכחות. והאיש השונא תוכחות, רחוק מאוד מתשובה, כמו שכתוב [משלי י' י"ז] ועוזב תוכחת מתעה. ונאמר [שם י"ב א'] אוהב מוסר אוהב דעת ושונא תוכחת בער. ונאמר [שם ט"ו י'] מוסר רע לעוזב אורח, שונא תוכחת ימות. ונאמר [שם ל"א] אוזן שומעת תוכחת חיים, בקרב חכמים תלין. ונאמר [שם י"ב] לא יאהב לץ הוכח לו, אל חכמים לא ילך.

וראוי לאדם שירגיל את עצמו בכל ימי השנה שתהיה רגיל בפיו בכל שעה תפלה שהתפלל דוד המלך עליו השלום [תהלים פו, יא], הורני ה' דרכך, הדריכני באמתך, יחד לבבי ליראה את שמך, וטהר רעיוני ולבי לעבודתך, וכיוצא באלו פסוקי יראה, מובטח לו שינצל מכל חטא. ופשיטא שהוא חוב גמור על כל אדם שילמוד בכל יום בספרי היראה אם מעט ואם הרבה, שהוא יותר חיוב מכל לימודיו. ואפילו אם יתבטל על ידי זה מלימוד פרק משניות או שאר לימוד, כי מה ה' אלקיך מבקש ממך כי אם ליראה אותו. וכדאיתא במשנה [אבות ג' י"ז] אם אין יראה אין תורה, כי מה תועיל לו התורה אם אין דעתו לקיים.

ואמנם לא תספיק לו היראה לבד אם אינו לומד התורה, כי אם אינו יודע מה לעשות, מה תועיל לו היראה, כדאיתא שם במשנה אם אין תורה אין יראה, רצה לומר אין יראתו כלום, הגם שבודאי יותר טוב כאשר יהיה אדם ירא שמים אף שהוא עם הארץ, יותר ויותר טוב מלמדן ואין לו יראה, כמו שכתוב [משלי י"ט א'] טוב איש רש הולך בתומו מעקש שפתיו, רצה לומר טוב רש בתורה והולך בתומו, מלומד תורה בלא יראה שנקרא תורתו רק עקשות פה.

ולכן כללו של דבר, כל מה שיוכל אדם לעשות בכל זמן שיש לו פנאי לפנות מחשבתו וללמוד תורה ביום או בלילה, ובתנאי שתהיה כוונתו לעשות ולקיים כל מה שילמוד. ולא ילמוד רק כדי לקיים מצות לימוד, כי אם ללמוד ולעשות, ואזי תהיה תורתו רצויה.

פרי צדיק לר' צדוק הכהן מלובלין שמות פרשת תרומה

[ח] וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו. ופירש רש"י שלושה ארונות עשה בצלאל שנים של זהב ואחד של עץ וכן הוא בגמרא (יומא ע"ב ב) והרא"ם הביא שתמה הרב אברהם

בן עזריה דאחר שעשו הארון זהב מה צורך לעץ. דשאר כלים וקרשים שהיו של עץ היו רק מצופים זהב מה שאין כן הארון שהיה ארון זהב ולחד מאן דאמר עוביו טפח למה נצרך לעץ. אך הענין דאיתא (תנחומא פרשה זו י') במזבח שנעשה מעצי שטים דיבואו עצי שטים ויכפרו על שטותן ובגמרא (בכורות ה' ב) מאי לשון שטים וכו' שנתעסקו בדברי שטות והיינו כמו שאמרו (סוטה ג' א) אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות שנאמר כי תשטה. דענין התאווה הוא באמת שטות וטפשות שהוא דבר מאוס כמו שאמרו (שבת קנ"ב א) אשה חמת מלא וכו' והוא דבר נתעב ומזוהם והחוטא מתעב עצמו בשביל מילוי תאוותו רגע אחד ומפסיד טוב עולם הבא ואין שטות וטפשות גדול מזה ובשטים קלקלו במעשה פעור.

וזה ענין ארון עצי שטים שמרמז נגד יצר הרע דתאווה שאמרו (סוכה נ"ב א) שמתגרה בתלמידי חכמים יותר מכולם וכו' כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו.

ולהבין למה מתגרה יותר בתלמידי חכמים ובגדול יהיה יצרו גדול.

אכן כבר אמרנו דיצר היינו חשק כמו שנאמר (דברי הימים – א כ"ט, י"ח) ליצר מחשבות לבב עמך שה' יתברך ברא את האדם ביצר שמשוקע בו ענין חמדה והבחירה נתונה לאדם להכניס החמדה לקדושה או להיפך חס ושלום ובמבול שקלקלו כתוב (בראשית ו', ה') וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום שהכניסו החשק והחמדה רק לרע לענין תאוה. ושורשי הקליפות הם דישמעאל ועשו וכמו שכתב האריז"ל שמהם נסתעפו שלושים וחמש מימינא ושלושים וחמש משמאלא. וקליפת ישמעאל הוא דתאווה וחמדה זרה וקליפת עשו דרציחה וכעס. ועכשיו נצרך עוד בקדושה ענין הכעס למחיית עמלק ורוגזא דרבנן. אבל לעתיד כשיבוער כל הרע יתבטל קליפה זו ועל זה נאמר (עובדיה א', י"ח) ולא יהיה שריד וגו'. מה שאין כן קליפת ישמעאל שהוא יצר הרע דתאווה איתא בזוה"ק (ח"א קל"ז. קל"ח א) שלא יתבטל לגמרי, רק דנקרא לבן כמאן דסחי ומטביל מסאבותיה ואמרו דאלמלא יצר הרע חדוותא דשמעתא לא ליהוי. שזה תכלית שנברא היצר להיות חשק וחמידו דאורייתא וזה שאמרו בגמרא (שם) אם פגע בכך מנוול זה משכהו לבית המדרש היינו למשוך החמדה להיות חמידו דאורייתא ולכן הגדול מחבירו מצד ששקוע בו חמידו דאורייתא ביותר

וזה לעומת זה עשה האלהים על כן מתגבר אצלו גם החמדה לצד ההיפך. מה שאין כן מי שאין מגדיל בעצמו החמידו דאורייתא גם החמידו להיפך אין לה התגברות.

וזה מרמז ארון עצי שטים כי עץ מרמז על התורה שנקראת עץ חיים ושטים מרמז על ההיפך מצד דכל הגדול מחבירו יצרו גדול כנ"ל; ועל ידי עץ חיים דתורה מתגבר על יצרו וכובש ענין שטים שהוא רומז לדברי שטות הנזכר.

ולעתיד כתיב (יואל ד', י"ח) ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השטים. דנחל השטים אמרו (במדבר רבה כ', כ"ב) ותנחומא בלק י"ז) דשל זנות היה דהמעין גרם למעשה השטותים ולעתיד כשיתלבן היצר הרע דתאווה ויושאר שיהיה כמו שנברא להיות חמידו דאורייתא. אז יתהפך הנחל להיות מעין מבית ה' להכניס חשק התורה בלב ישראל.

והשני ארונות של זהב רומזים לתלמיד חכם שיהיה תוכו כברו כמו שאמרו בגמרא (יומא שם) שעל ידי שיעסוק בתורה בלב שלם בתוכו כברו שרוצה להתדבק בקדושתו יתברך. על ידי כן יוכל להתגבר על היצר להכניסו לקדושה שהקב"ה עוזרו: